ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ІНСТИТУТ
імені Митрополита Київського і всієї України,
Предстоятеля Української Православної Церкви Блаженнішого Володимира
Міжрегіональної Академії управління персоналом

ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

ДЕРЖАВНИЙ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ ЗАПОВІДНИК "МЕЖИБІЖ"

ХМЕЛЬНИЦЬКЕ РЕГІОНАЛЬНЕ СУСПІЛЬНО-КУЛЬТУРНЕ ТОВАРИСТВО "ПЕРЕСЕЛЕНЦІ"

Збереження національної ідеї та національної самосвідомості українського народу в контексті трагічних подій XX століття
(до 65-х роковин операції "Вісла")

ЗБІРКА НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск VI

Хмельницький – 2013

Л. Г. Білий,
кандидат педагогічних наук, доцент,
директор Хмельницького інституту МАУП

ОПЕРАЦІЯ "ВІСЛА": ПАМ'ЯТАТИ, ЩОБ НЕ ПОВТОРИТИ ПОМИЛОК

Україна і Польща… Складність та багатогранність стосунків між цими країнами з особливою увагою намагаються дослідити вчені саме сьогодні. На жаль, наші відносини із цими сусідами не завжди були такими як би хотілось. Вони мали як світлі так і темні смуги. Однією із чорних сторінок в історії України була операція "Вісла."

Дана акція була закономірною на той час репресивною операцією польського комуністичного режиму проти українського населення на території Польщі в 1947 році. В першу чергу вона полягала в примусовій депортації українців з Лемківщини, Осяння, Підляшшя й Холмщини на території у західній й північній частинах Польської держави, які до 1945 року належали Німеччині.

9 вересня 1944 року між урядами УРСР і Польщі була підписана угода про взаємний обмін населенням у прикордонних районах. Переселення українців з їх етнічних територій, що мало мати добровільний характер, проводилося найчастіше примусово та із застосуванням військової сили. Польські адміністративні органи застосовували найрізноманітніші засоби для збільшення масштабів переселення – позбавлення українців прав на землю, ліквідація українських шкіл, культурно-освітніх установ, греко-католицької церкви, тощо. У жовтні 1944 – серпні 1946 року було переселено 482 тис. чоловік. І це був тільки перший етап масових депортацій.

Переселення і масові репресивні акції польського уряду щодо українського цивільного населення викликали закономірну протидію національно-патріотичних сил – Української повстанської армії і націоналістичного підпілля – Організації українських націоналістів, що являло собою серйозну загрозу для існуючого тоталітарного режиму в Польщі. У цих умовах польська влада, продовжуючи свою антиукраїнську політику, вирішила цілком виселити українське населення з його етнічних земель і розпорошити по всій Польщі.

Приводом до початку операції "Вісла" стала загибель 28 березня 1947 року у районі с. Яблочне у бою із загоном УПА заступника міністра оборони Польщі генерала Кароля Сверчевського. Того ж дня на нараді політбюро Польщі було прийняте рішення про повну депортацію українського населення в новостворені на колишніх німецьких землях воєводства. 28 квітня 1947 року о четвертій годині ранку шість польських дивізій і загони Корпусу

безпеченьства публічного (назва органів польської служби безпеки) оточили райони, в яких компактно проживало українське населення.

Акція "Вісла" була другим етапом етнічних чисток, спрямованих проти українського народу. Вже до 31 липня 1947 року, за польськими даними, було переселено 140575 чоловік, посаджено в концтабір Явотно 3800 чоловік, убито 655 чоловік, арештовано 1466 члені українського національного підпілля.

Безпосередньо виселення проводилось чітко організовано і сплановано: село оточувалося військами, на збори українцям надавалось від двадцяти хвилин до двадцяти годин, - в залежності від можливості загрози з боку УПА. Відповідно до зв'язків з УПА населення поділяли на категорії "А", "В", "С". Розміщувати в одному місці більш ніж дві сім'ї категорії "А" заборонялося. Також існували правила розміщення на новому місці не ближче, ніж на певній відстані до морських і сухопутних кордонів Польщі, великих міст, а також щоб не була перевищеною квота в 10% для українського населення в одному населеному пункті. Варто зазначити, що всі ці правила і асиміляційні заходи реально не могли бути виконаними, тому в деяких населених пунктах кількість українців все одно досягала 50% і більше.

В основному історики виділяють дві основні причини проведення операції:

1) боязнь перед СРСР з його постійними планами "визволення західних братів" та змінного кордону внаслідок цього;

2) остаточне прагнення асимілювати українців.

Більше тепер, як у часи проведення операції "Вісла", її захисники наводять аргумент, що депортація була необхідна з військової точки зору, бо навіть те, вже не дуже численне населення, яке залишилося після першого етапу депортаційних заходів допомагало добровільно або й під примусом – партизанам УПА.

У даному випадку висновки можуть бути лише такі: якщо виселення було продиктоване військовою стратегією і тактикою, то після ліквідації партизанського руху виселене тимчасово (бо виселення мало бути тимчасовим) населення мало повернутися до рідних сіл; якщо ж цього не сталося, то мета депортацій була суто політична – намагання насильницьким способом вирішити українське національне питання, ліквідуючи одночасно багатовікову українську етнічну територію на східних окраїнах комуністичної Польщі. Операція "Вісла" була цілком логічною ланкою – а не якимось екстраординарним виявом – польської національної політики. Тим більше, що політика етнічних чисток у XX столітті взагалі застосовувалася тоталітарними режимами дуже широко.

Переселення українців в Радянську Україну не розв'язало українського питання в Польщі. У південно-східних воєводствах залишилося близько

200 тис. українців. Не можна не погодитися з фактом, що частина цього населення підтримувала діяльність загонів УПА. Однак слід пам'ятати, що тоді УПА не загрожувала польській державі та владі. Роман Дрозд у книжці "Дорога на захід" писав: "Польська влада, прямуючи до перетворення Польщі в однонаціональну державу, хотіла продовжувати переселення українського населення в Радянську Україну, однак зустрілася з відмовою радянського уряду. Тоді виникнув задум переселення українців на західні та північні землі Польщі". Задум мав на меті: по-перше, ліквідацію структур українського підпілля, а по-друге, остаточне розв'язання українського питання через цілковиту полонізацію українців на новому місці поселення. Володимир Мокрий у доповіді "Політична мета переселенської операції "Вісла" підтверджує цю тезу: "Доказом, що метою виселення та розпорошення українців було остаточне розв'язання українського питання в Польщі через денаціоналізацію, засвідчує поведінка влади згідно з темником Міністерства Відзисканих Земель".

Українці – це нація сильних духом людей. На плечах нашого народу лежало не одне ярмо іноземного поневолення чи "зухвалої" територіальної експансії. Але, незважаючи на все це, ми не втратили власної української самобутності, а й навіть величезними зусиллями змогли виплекати національну ідею і врешті-решт створити свою незалежну державу.

В. О. Парандій,
директор Хмельницького економіко-правового коледжу МАУП
(м. Хмельницький)

ДЕНЬ СОБОРНОСТІ УКРАЇНИ: ІСТОРИКО-ПОЛІТОЛОГІЧНІ РОЗДУМИ

22 січня Україна відзначає День Соборності України. Цього дня у 1918 р. проголошено IV Універсал Центральної Ради про незалежність України, а у 1919 р. Українська Директорія проголосила об'єднання українських земель в єдину Українську державу.

Носіями ідеї соборності вважають діячів Кирило-Мефодіївського братства (до якого належав і Тарас Шевченко), "Руської трійці" на чолі з Маркіяном Шашкевичем, видатних українських учених – Михайла Драгоманова, Івана Франка, Михайла Грушевського. Проте ідеологічно оформлена вона була вперше наприкінці XIX – початку XX століття в працях Юліана Бачинського і Миколи Міхновського.

Саме вони позначили об'єднання всіх етнічних українських земель в

ЗМІСТ

+АНТОНІЙ, МИТРОПОЛИТ ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ І СТАРОКОСТЯНТИНІВСЬКИЙ
ПРИВІТАЛЬНЕ СЛОВО УЧАСНИКАМ КОНФЕРЕНЦІЇ…….. 3

Л. Г. Білий
ОПЕРАЦІЯ "ВІСЛА": ПАМ'ЯТАТИ, ЩОБ НЕ ПОВТОРИТИ ПОМИЛОК…….. 6

В. О. Парандій
ДЕНЬ СОБОРНОСТІ УКРАЇНИ: ІСТОРИКО-ПОЛІТОЛОГІЧНІ РОЗДУМИ……. 8

Акаш Крішан
ПРОПАГАНДА ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ УПА-СХІД (ВЕСНА-ОСІНЬ 1943 Р.)……. 10

В. Г. Берковський
"РАДЯНСЬКЕ ГОСПОДАРЮВАННЯ" НА СЛАВУТЧИНІ В 1932-1933 РР……. 17

Ю. І. Блажевич, Н. Ю. Балабуст
ЕТНІЧНА СПІЛЬНОТА ПОЛЯКІВ НА ХМЕЛЬНИЧЧИНІ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ…… 23

С. О. Бондар
"МУЗЕЙ ПАМ'ЯТІ ЖЕРТВ ГОЛОДОМОРУ…" ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ…….. 37

І. Б. Вашеняк, Л. Г. Дубина
СУСПІЛЬНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ XX СТОЛІТТЯ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ГЕНОФОНДУ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ…… 42

В. Г. Візнюк
СВІДЧЕННЯ УКРАЇНЦІВ-ЕМІГРАНТІВ ЯК ОДНЕ З НАЙЦІННІШИХ ДЖЕРЕЛ З ІСТОРІЇ КОЛЕКТИВІЗАЦІЇ ТА ГОЛОДОМОРУ 1932-1933 РОКІВ В УКРАЇНІ…….. 51